

Tentoonstelling van schaakspelen

In het Coulonhuis te Leeuwarden

OKS

Ottema-Kingma Stichting

© 2022 OKS-transcriptie

TENTOONSTELLING VAN SCHAAKSPELEN

In het Coulonhuis te Leeuwarden

Na etene, worpen si ten sepe
Scaec end worptasten in die sele (*).
(Uit den roman van Ferguot).

Er zijn verschillende aanleidingen, waarom in Leeuwarden in de maand Augustus 1941 een kleine, maar zeker niet onbelangrijke, tentoonstelling van schaak- en trikrak-spelen wordt gehouden. De eerste is wel, dat uit den Leeuwarder bodem eenigen tijd geleden de koning van een vroeg Middeleeuwsch schaakspel, een zeldzaamheid van den eersten rang, te voorschijn kwam; dat hier van 18 tot 22 Augustus a.s. in de Harmonie een nationaal schaakcongres wordt gehouden, waardoor zeker vele schaakliefhebbers uit den lande in die dagen naar het Noorden zullen overtoeren.

In de roman, die spelen aan het hof van koning Arthur, speciaal die van Walewein en die van Ferguot, waarvan de oorspronkelijke Fransche teksten aan de 12e, de Nederlandse vertalingen aan de 15e eeuw worden toegeschreven, vinden wij herhaaldelijk over het schaak- en het trikrakspel (worptasten) gesproken, waaruit blijkt, dat deze spelen in de Middeleeuwen ook in „de Lage landen bi der See" in trek waren.

De Leeuwarder schaakkoning heeft ons het bewijs geleverd, dat ook in het Noorden omstreeks het jaar 1200 reeds het edele schaakspel werd beoefend. Toen in 1808 door de Leeuwarder Courant een nieuw rotatiestep uit Augsburg werd aangekocht en voor het fundament hiervan een gat van vele meters diepte moest worden gegraven, leidde deze omstandigheid er toe, dat dit verstaal kleinood voor ons weer aan het licht werd gebracht. Dit schaakspel ten minste uit 1200 moet dateren, omdat hij vrijwel gelijk is aan den koning van een van de oudste bekende schaakspelen, thans bewaard deels in het British Museum te Londen, deels in het National Museum te Edinburgh. Dit schaakspel, gevonden op de kust van het eiland Lewis, aan den Noord-Westkant van Schotland, wordt vermoed daar door Vikingen verloren te zijn, omdat de versiering er van duidelijk op Scandinavisch invloed wijst.

Het Leeuwarder stuk is eenvoudiger, minder versierd, stugger van model, doch overigens in den vorm geheel identiek aan het in Engeland gevonden stuk. De bejaarde koning, wiens hoofd met een kroon gedekt is, zit op een troonstel en heeft zijn waardschilderhoorn, zijn zwaard, over de knieën in beide handen. Het stuk is uit een dik stuk been, niet onwaarschijnlijk walvischbeen, gestoken.

De Leeuwarder koning is eenvoudig gestoken en zou dus best een werkstuk kunnen zijn van een Frieschen beemsterder van een 700 jaar geleden. Het zou dan zeker het oudste nog bewaarde stukje Friesche volkskunst kunnen zijn, een kunst, waarvan thans in het Prinsessehof een overzichttentoonstelling te zien is. (Afb. 1 links).

Als wij ons even voor den geest halen hoe oud dit stuk wel is, moeten wij terug gaan tot den tijd, dat de eerste vóór de 15e eeuw afgebroken kerk van Oldshove door de Burmanen werd ge-

sticht, toen het tegenwoordige Leeuwarden, een klein havenje aan de Middelse, nog niet verenigd was en de plaats waar ons stuk uit den grond is gekomen nog behoorde tot het dorpje Hoek, waar waarschijnlijk toen reeds de Cammingha's recht spraken en heerschten.

Een eikenhouten trikrakbord op onze tentoonstelling heeft aan deze zelfde familie behoord blijkens het opschrift en de wapen van Witte van Camminga, vrij- en erfzoon van Ameland en Saepcke van Vervou, uit 1640.

Een pendant van onzen koning vormt een koningin, die in het laatst van de 15e eeuw is gevonden in de terp van Kinsward. Dit interessante stuk kunnen wij op grond van de geslinderde kroon toeschrijven aan den Gothischen tijd, de 15e eeuw, in welke eeuw het jaar 1433

Afb. 2. Links: Iveren schaakkoning (Zie gelijkens met den overleden Spaanschen Koning); rechts: palmhouten Koninkje.

lag toen Leeuwarden door de samensmelting van Oldshove, Nijehove en Hoek zich tot de hoofdstad van Friesland heeft kunnen opwerken. (Afb. 1 rechts).

Nog aan de 16e à 17e eeuw kunnen toegeschreven twee trikrakstukken van gelieerd hout, waarschijnlijk van Duitche herkomst.

Zeer zeker eveneens van Duitche herkomst is het stel van 2 x 18 trikrakstukken, die versierd zijn met afbeeldingen van medailles met opschriften in de Duitche taal. Dit fraaie stel heb ik eens in Leeuwarden aangezien. Wij kunnen er vrijwel zeker van zijn, dat het uit oud Friesland afkomstig is. Het kan blijkens de op voorkomende personen worden toegeschreven aan het midden van de 18e eeuw.

Onder de loze stukken is het nog de moeite waard de aandacht te vestigen op een iveren schaakkoning met allongeprijs uit de tweede helft van de 17e eeuw. De physiognomie van dezen koning, speciaal zijn typisch gebogen „neus" doet er aan denken, dat de ivordrager, die dit stuk gemaakt heeft, er de gelijkens van de Duitche Habsburgers of de Fransche Bourbons in heeft willen leggen. (Afb. 2 links).

Ook een palmhouten koningsfiguurtje (afb. 2 rechts) en enige stukken uit een Chineesch schaakspel trekken de aandacht, omdat ze zoo fijn en subtiel bewerkt zijn (Afb. 3).

Het Museum „Het Prinsessehof" heeft uit zijn chronologische verzameling van Chineesch porselein een blauw 18e eeuwsch bord afgegaan, waarop twee oude Chinezen, een erfzoon en een dienaar, zijn afgebeeld. Het schaakbord zien wij op de tafel ook de twee open doozen geplaatst, waarin de Chinezen de gewonnen schaakstukken opbergen.

Afb. 3. Koning en Koningin en daartusschen een pion van een Chineesch Schaakspel, 15e eeuw.

In de vitrine zien wij een Chineesche dam-schijf, gemaakt van een schert van Sung-porselein en een paar dito glazen speelschijven.

De complete schaakspelen, die op de tentoonstelling kunnen worden gezien, zijn 18e en 19e eeuwsch, verscheidene zijn van ivoor, andere van hout, van tin, van ijzer, van aardewerk enz.

Uit het midden van de 18e eeuw dateert een spel, waarvan de eudorom te bepalen is door de kleeddracht van de raadsheeren met krulpruk en lange gesloten jas.

Ook de koningin en de koning dragen typisch 18e eeuwse kleeddracht, terwijl de pionnen een soort boordracht aan hebben (Afb. 4).

Iets jonger is een schaakspel geheel van hout gesneden en waarvan bij uitzondering de naam van den maker ons bekend is. Het werd op de tentoonstelling ingesonden door dokter S. F. Hoekstra die er een briefje bijvoegde, luidende: „Dit spel is makke troch Wiltus Keimpes Hoekstra 140 à 150 Jier forljin". Hierdoor is dit schaakspel voor de tentoonstelling van bijzonder belang, want ook dit werkstuk uit omstreeks 1800 is een echt „Friesche volkskunst", waarbij men alleen maar betreurt, dat er tegenwoordig geen „niflers" op het boordland, onder de schippersbeveling en in andere volkskringen meer zijn, die zulke geestige werkstukken weten te maken.

Wel was er op de tentoonstelling van Friesche kunstenaars, in 1938 in het Friesch Museum gehouden, een zeer verdienstelijk schaakspel in hout gesneden door de beeldhouwer Marijke

van boven breed uitlopende shako's, die deze pionnen dragen, waren typisch voor onze schutters in den tijd van 1813 tot 1843, dus na onzen vrijheidsoorlog tegen Napoleon en van den tiendaagchen veldtocht van 1830. De raadsheeren van dit spel doen echter min of meer Fransch of Italiaansch aan.

Een half spel in gegoten ijzer heeft den Grooten Frits, den koning van Pruisen in de tweede helft van de 18e eeuw, tot koning. Wij kunnen dus wel zeker aannemen, dat dit spel van Duitche herkomst is. De stijl en techniek er van doen er echter aan denken, dat dit spel dateert uit omstreeks 1830, toen de ijzerkunst ook voor dergelijke kleine voorwerpen in zwang kwam en speciaal te Berlijn werd beoefend.

Een tweede in ijzer gegoten spel heeft figuren in i.g.n. „Wallenstein-kleeding", uit den tijd van den 30-jarigen oorlog in Duitsland. In den tijd der romantiek, pl. m. 1830-1860, werden deze renaissance-achtige nagebootst. Dit spel is dan ook reker in het midden van de 19e eeuw waarschijnlijk in Duitsland gegoten.

In de tweede helft van de 19e eeuw zien wij de in ivoor en been gedraaide schaakspelen domineren, terwijl een uit houten stukken gedraaid spel van Fransche herkomst aan het begin van de 20e eeuw kan worden toegeschreven.

Al deze en vele andere soorten schaakspelen hebben hunne praktische waarde verloren nu het spel van den tegenwoordigen tijd, het „Staunton-model", algemeen is aangenomen en gebruikt. Ook hierin is ons leven genormaliseerd en wordt met eenzelfde type van schaakstukken gespeeld, onverschillig waar en wie de spelers zijn.

Naast de schaakspelen, die voor dagelijksch gebruik gediend hebben is er ook door „alle tijden heen een liefhebber geweest voor het maken van spelen, die voor de pronk en de sier bestemd waren. Een paar mooie exemplaren zijn op de tentoonstelling aanwezig. Het ene van ivoor met een rijk bewerkte schaak- en trikrakbord is zeker van Oosterse herkomst.

Het bestaat uit een stel sier- en een stel gebruiksstukken. De sierstukken zijn waarschijnlijk van faniel ivoor, afkomstig van een Siberische mammoet. De ene groep stelt zeker inwoners uit Noordelijk China voor. De kleeddracht komt overeen met die, welke wij op het i.g.n. mandarijn porselein aantreffen, dat is de kleeddracht van de Mandchoes, die sedert het midden van de 17e eeuw China overheerscht hebben en die in vele opzichten de Chineesche gebruiken en gewoonten hebben overgenomen.

De tegenstanders stellen bewoners van Midden-Azië voor, Turkestan en Aziatisch Rusland. Koning en koningin hebben met kruisen versierd hoofddeksel en rijkspijp. Dit is waarschijnlijk een teken van hun Grieksch-katholiek godedienst. Ook doet overigens hunne kleeddracht en die van de raadsheeren aan de koude berg- en steppengebieden van Aziatisch Rusland denken. De torens worden afgebeeld door strijdolifanten met gevechtstoren. De pionnen zijn Chineesche soldaten, met geweren gewapend.

De koning draagt een volen langen baard en heeft een zwaard in de opgeheven rechterhand. Hij draagt een kort jasje. De raadsheeren hebben lange jassen aan en dragen Chineesche mutsen. Zij hebben typische vliegknijpers in de hand. Ook de ruiters hebben de hoofddeksels der Mandchoes. De heekstukken, de torens, worden afgebeeld door strijdolifanten met gevechtstoren. De pionnen zijn Chineesche soldaten, met geweren gewapend.

Een ander pronkspeel is van ceramiek, een materiaal, dat zeker niet geschikt is voor dagelijksch gebruik.

Het trikrakspel, dat dichtgedrageden den vorm van een paar boekbanden heeft, is blijkbaar van Engelsche herkomst, daar de banden op den rug als titel vermelden „History of England".

Oftchoon de tentoonstelling geheel uit Leeuwarder bezit is samengesteld, is het treffend hoe internationaal deze reeds is. De meeste groote landen van Europa zijn er vertegenwoordigd.

NANNE OTTEMA.

Afb. 1. Links: Schaakkoning uit pl. m. 1200, gevonden te Leeuwarden; rechts: Koningin, 15e eeuw, gevonden te Kinsward.

Tentoonstelling van schaakspelen

In het Coulonhuis te Leeuwarden

Na etene, worpen si ten spele
Scaec end worptaflen in die sele¹
(Uit den roman van Ferguut).

Er zijn verschillende aanleidingen, waarom in Leeuwarden in de maand Augustus 1941 een kleine, maar zeker niet onbelangrijke, tentoonstelling van schaak- en triktrak-spelen wordt gehouden. De eerste is wel, dat uit den Leeuwarder bodem eenigen tijd geleden de koning van een vroeg Middel-eeuwsch schaakspel, een zeldzaamheid van den eersten rang, te voorschijn kwam; de tweede, dat hier van 18 tot 22 Augustus a.s. In de Harmonie een nationaal schaakconcours wordt gehouden, waardoor zeker vele schaakliefhebbers uit den lande in die dagen naar het Noorden zullen overkomen.

In de romans, die spelen aan het hof van koning Arthur, speciaal die van Walewijn en die van Ferguut waarvan de oorspronkelijke Fransche teksten aan de 12e, de Nederlandsche vertalingen aan de 13e eeuw worden toegeschreven, vinden wij herhaaldelijk over het schaak- en het triktrak-spel (worptaflen) gesproken, waaruit blijkt dat deze spelen in de Middeleeuwen ook in „de Lage landen bi der See” in trek waren.

De Leeuwarder schaakkoning heeft ons het bewijs geleverd, dat ook in het Noorden omstreeks het jaar 1200 reeds het edele schaakspel werd beoefend. Toen in 1938 door de Leeuwarder Courant een nieuwe rotatiepers uit Augsburg werd aangeschaft en voor het fundament hiervan een gat van vele meters diepte moest worden gegraven leidde deze omstandigheid er toe, dat dit vorstelijk kleinood voor ons weer aan het licht werd gebracht. Dat onze koning ten minste uit pl.m. 1200 moet dateren blijkt omdat hij vrijwel gelijk is aan den koning van een van de oudste bekende schaakspelen, thans bewaard deels in het Britsch Museum te Londen, deels in het Nationaal Museum te Edinburg. Dit schaakspel, gevonden op de kust van het eiland Lewis, aan den Noord-Westkant van Schotland, wordt vermoed daar door Vikingen verloren te zijn, omdat de versiering er van duidelijk op Scandinavischen invloed wijst.

Het Leeuwarder stuk is eenvoudiger, minder versierd, stugger van model, doch overigens in den vorm geheel identiek aan het in Engeland gevonden stuk. De bejaarde koning, wiens hoofd met een kroon gedekt is, zit op een troonzetel en heeft zijn waardigheidssteek, zijn zwaard, over de knieën in beide handen. Het stuk is uit een dik stuk been, niet onwaarschijnlijk walvischbeen, gestoken.

De Leeuwarder koning is eenvoudig gestoken en zou dus best een werkstukje kunnen zijn van een Frieschen beensnijder van een 750 jaar geleden. Het zou dan zeker het oudste nog bewaarde stukje Friesche volkskunst kunnen zijn, een kunst, waarvan thans in het Prinsessehof een overzichtstentoonstelling te zien is. (Afb. 1 links).

Als wij ons even voor den geest halen hoe oud dit stuk wel is, moeten wij terug gaan tot den tijd, dat de eerste vóór de 16e eeuw afgebroken kerk van Oldehove door de Burmania's werd gesticht, toen het tegenwoordige Leeuwarden een klein haventje aan de Middellzee, nog niet vereenigd was

1 Sele = zaal

en de plaats waar ons stuk uit den grond is gekomen nog behoorde tot het dorpje Hoek, waar waarschijnlijk toen reeds de Cammingha's recht spraken en heerschten.

Een eikenhouten triktrakbord op onze tentoonstelling heeft aan deze zelfde familie behoord blijkens het opschrift en de wapens van Wijtze van Camminga, vrij- en erfheer van Ameland en Saepcke van Vervou, uit 1640.

Een pendant van onzen koning vormt een koningin, die in het laatst van de 19e eeuw is gevonden in de terp van Kimsverd. Dit interessante stuk kunnen wij op grond van de gesluerde kroon toeschrijven aan den Gothischen tijd, de 15e eeuw, in welke eeuw het jaar 1435 lag, toen Leeuwarden door de samensmelting van Oldehove, Nijehove en Hoek zich tot de hoofdstad van Friesland heeft kunnen opwerken. (Afb. 1 rechts). Nog aan de 16e à 17e eeuw kunnen toegeschreven twee triktrakschijven van gekleurd hout, waarschijnlijk van Duitsche herkomst.

Zeer zeker eveneens van Duitsche herkomst is het stel van 2 x 18 triktrakschijven, die versierd zijn met afbeeldingen van medailles met opschriften in de Duitsche taal. Dit fraaie stel heb ik eens in Leeuwarden aangetroffen. Wij kunnen er vrijwel zeker van zijn, dat het uit oud Friesch bezit afkomstig is. Het kan blijkens de er op voorkomende personen worden toegeschreven aan het midden van de 18e eeuw.

Onder de losse stukken is het nog de moeite waard de aandacht te vestigen op een ivoren schaakkoning met allongepruik uit de tweede helft van de 17e eeuw. De physionomie van dezen koning, speciaal zijn typisch gebogen neus doet er aan denken, dat de ivoordraaier, die dit stuk gemaakt heeft, er de gelijkenis van de Duitsche Habsburgers of de Fransche Bourbons in heeft willen leggen. (Afb. 2 links).

Ook een palmhouten koningsfiguurtje (afb. 2, rechts) en eenige stukken uit een Chineesch schaakspel trekken de aandacht, omdat ze zoo fijn en subtiel bewerkt zijn (Afb. 3).

Het Museum „Het Prinsessehof” heeft uit zijn chronologische verzameling van Chineesch porselein een blauw 18e eeuwsch bord afgestaan, waarop twee oude Chineezers, aan een steenen tafel gezeten, verdiept zijn in het schaakspel. Behalve het schaakbord zien wij op de tafel ook de twee open doozen geplaatst, waarin de Chineezers de gewonnen schaakstukken opbergen [[NO 01612](#)].

In de vitrine zien wij een Chineesche damschiif, gemaakt van een scherf van Sung-porselein en een paar dito glazen speelschijven.

De complete schaakspelen, die op de tentoonstelling kunnen worden getoond, zijn 18e en 19e eeuwsch, verscheidene zijn van ivoor, andere van hout, van tin, van ijzer, van aardewerk enz.

Uit het midden van de 18e eeuw dateert een spel, waarvan de ouderdom te bepalen is door de kleederdracht van de raadsheeren met krulpruik en lange gesloten jas. Ook de koningin en de koning dragen typisch 18e eeuwsche kleederdracht, terwijl de pionnen een soort boeredracht aan hebben (Afb. 4).

Iets jonger is een schaakspel geheel van hout gesneden en waarvan bij uitzondering de naam van den maker ons bekend is. Het werd op de tentoonstelling ingezonden door dokter S.F. Hoekstra die er een briefje bijvoegde, luidende:

„Dit spil is makke troch Wijtse Keimpes Hoekstra 140 à 150 jier forlyn". Hierdoor is dit schaakspel voor de tentoonstelling van bijzonder belang, want ook dit werkstuk uit omstreeks 1800 is een echt

stuk Friesche volkskunst, waarbij men alleen maar betreurt, dat er tegenwoordig geen „nifelpers" op het boereland, onder de schippersbevolking en in andere volkskringen meer zijn, die zulke geestige werkstukken weten te maken.

Wel was er op de tentoonstelling van Friesche kunstenaars, in 1938 in het Friesch Museum gehouden, een zeer verdienstelijk schaakspel in hout gesneden door de beeldhouwster Marijke Visser, de dochter van den bekenden Frieschen beeldhouwer Tjipke Visser. Maar de vraag is of hier nog van volkskunst kan worden gesproken.

De figuren van Hoekstra's schaakspel dragen de traditioneele costuums van Romeinsche keizers en krijgers, zooals ze in den baroktijd algemeen omstreeks 1700 in zwang waren. Ook in dit opzicht heeft dit spel het karakter van een stuk echte volkskunst, waarbij de kunstenaar zich aan tijd en stijl niet gebonden achtende, veelal een oudere periode, die door vanouds overgeleverde traditie geliefd was, navolgt.

Het tinnen schaakspel zou ik op grond van de uniformen der pionnen willen toeschrijven aan de eerste helft van de 19e eeuw. De hooge van boven breed uitlopende shako's, die deze pionnen dragen, waren typisch voor onze schutterij in den tijd van 1813 tot 1843, dus na onzen vrijheidsoorlog tegen Napoleon en van den tiendaagschen veldtocht van 1830. De raadsheeren van dit spel doen echter min of meer Fransch of Italiaansch aan.

Een half spel in gegoten ijzer heeft den Grooten Frits, den koning van Pruisen in de tweede helft van de 18e eeuw, tot koning. Wij kunnen dus wel zeker aannemen, dat dit spel van Duitsche herkomst is. De stijl en techniek er van doen er echter aan denken, dat dit spel dateert uit omstreeks 1830, toen de ijzergietkunst ook voor dergelijke kleine voorwerpen in zwang kwam en speciaal te Berlijn werd beoefend.

Een tweede in ijzer gegoten spel heeft figuren in z.g.n. „Wallenstein-kleeding", uit den tijd van den 30-jarigen oorlog in Duitschland. In den tijd der romantiek, pl.m. 1830—1860, werden deze renaissancedrachten nagebootst. Dit spel is dan ook zeker in het midden van de 19e eeuw waarschijnlijk in Duitschland gegoten.

In de tweede helft van de 19e eeuw zien wij de in ivoor en been gedraaide schaakspelen domineeren, terwijl een uit houten stukken gedraaid spel van Fransche herkomst aan het begin van de 20e eeuw kan worden toegeschreven.

Al deze en velerlei andere soorten schaakspelen hebben hunne practische waarde verloren nu het spel van den tegenwoordigen tijd, het „Staunton-model", algemeen is aangenomen en gebruikt. Ook hierin is ons leven genormaliseerd en wordt met eenzelfde type van schaakstukken gespeeld, onverschillig waar en wie de spelers zijn.

Naast de schaakspelen, die voor dagelijksch gebruik gediend hebben is er ook door alle tijden heen een liefhebberij geweest voor het maken van spelen, die voor de pronk en de sier bestemd waren. Een paar mooie exemplaren zijn op de tentoonstelling aanwezig. Het eene van ivoor met een rijk bewerkt schaak- en triktrakbord is zeker van Oostersche herkomst.

Het bestaat uit een stel sier- en een stel gebruiksstukken. De sierstukken zijn waarschijnlijk van fossiel ivoor, afkomstig van een Siberischen mammoet. De eene groep stelt zeker inwoners uit Noordelijk China voor. De kleederdracht komt overeen met die, welke wij op het z.g.n. mandarijn porselein aantreffen, dit is de kleederdracht van de Mandchoe's, die sedert het midden van de 17e eeuw China overheerscht hebben en die in vele opzichten de Chineesche gebruiken en gewoonten

hebben overgenomen.

De koning draagt een vollen langen baard en heeft een zwaard in de opgeheven rechterhand. Hij draagt een kort jasje. De raadsheeren hebben lange jassen aan en dragen Chineesche mutsjes. Zij hebben typische vliegenklappers in de hand. Ook de ruiters hebben de hoofddeksels der Mandchoe's. De hoekstukken, de torens, worden afgebeeld door strijdolifanten met gevechtstorens. De pionnen zijn Chineesche soldaten, met geweren gewapend.

De tegenspelers stellen bewoners van Midden-Azië voor. Turkestan en Aziatisch Rusland. Koning en koningin hebben met kruisen versierd hoofddeksel en rijksappel. Dit is waarschijnlijk een teken van hun Grieksch-katholieken godsdienst. Ook doet overigens hunne kleederdracht en die van de raadsheeren aan de koude berg- en steppengebieden van Aziatisch Rusland denken. De torens worden voorgesteld door kameelen met gevechtstorens. Ook dit laatste wijst er op, dat het steppenbewoners zijn.

Een ander pronkspeel is van ceramiek, een materiaal, dat zeker niet geschikt is voor dagelijksch gebruik. Het triktrakspel, dat dichtgeslagen den vorm van een paar boekbanden heeft, is blijkbaar van Engelsche herkomst, daar de banden op den rug als titel vermelden „History of England."

Ofschoon de tentoonstelling geheel uit Leeuwarder bezit is samengesteld, is het treffend hoe internationaal deze reeds is. De meeste groote landen van Europa zijn er vertegenwoordigd.

NANNE OTTEMA

Illustraties:

Afb. 1. Links: Schaakkoning uit plm. 1200, gevonden te Leeuwarden; rechts: Koningin, 15e eeuw, gevonden te Kimsward.

Afb. 2. Links: Ivoren schaakkoning (Zie gelijkenis met den overleden Spaansche Koning); rechts: palmhouten Koninkje.

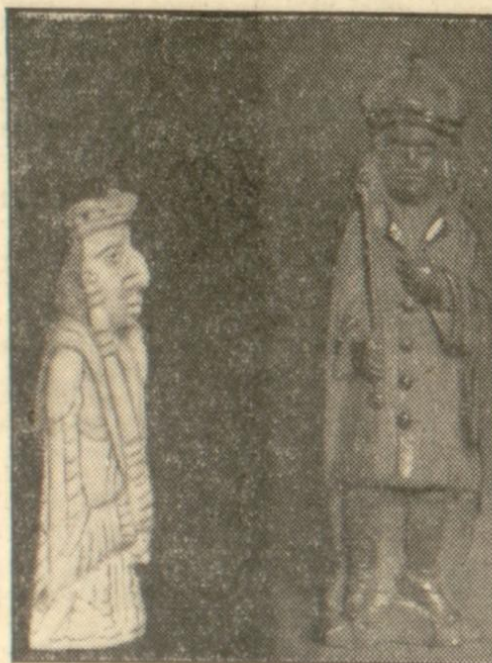
Afb. 3. Koning en Koningin en daartussen een pion van een Chineesch Schaakspel, 19e eeuw.

Afb. 4. Koning, Koningin, pion en Raadsheer van een 18e eeuwsch ivoren spel
(Archief-Foto's K.J. Keikes.)

Leeuwarder Courant
12-08-1941

Afb. 1. Links: Schaakkoning uit pl. m. 1200, gevonden te Leeuwarden; rechts: Koningin, 15e eeuw, gevonden te Kimsverd.

Afb. 2. Links: Ivoren schaakkoning (Zie gelijkenis met den overleden Spaanschen Koning); rechts: palmhouten Koninkje.

Afb. 3. Koning en Koningin en daartusschen een pion van een Chineesch Schaakspel, 19e eeuw.

Afb. 4. Koning, Koningin, pion en Raadsheer van een 18e eeuwsch ivoren spel (Archief-Foto's K. J. Kelkes.)